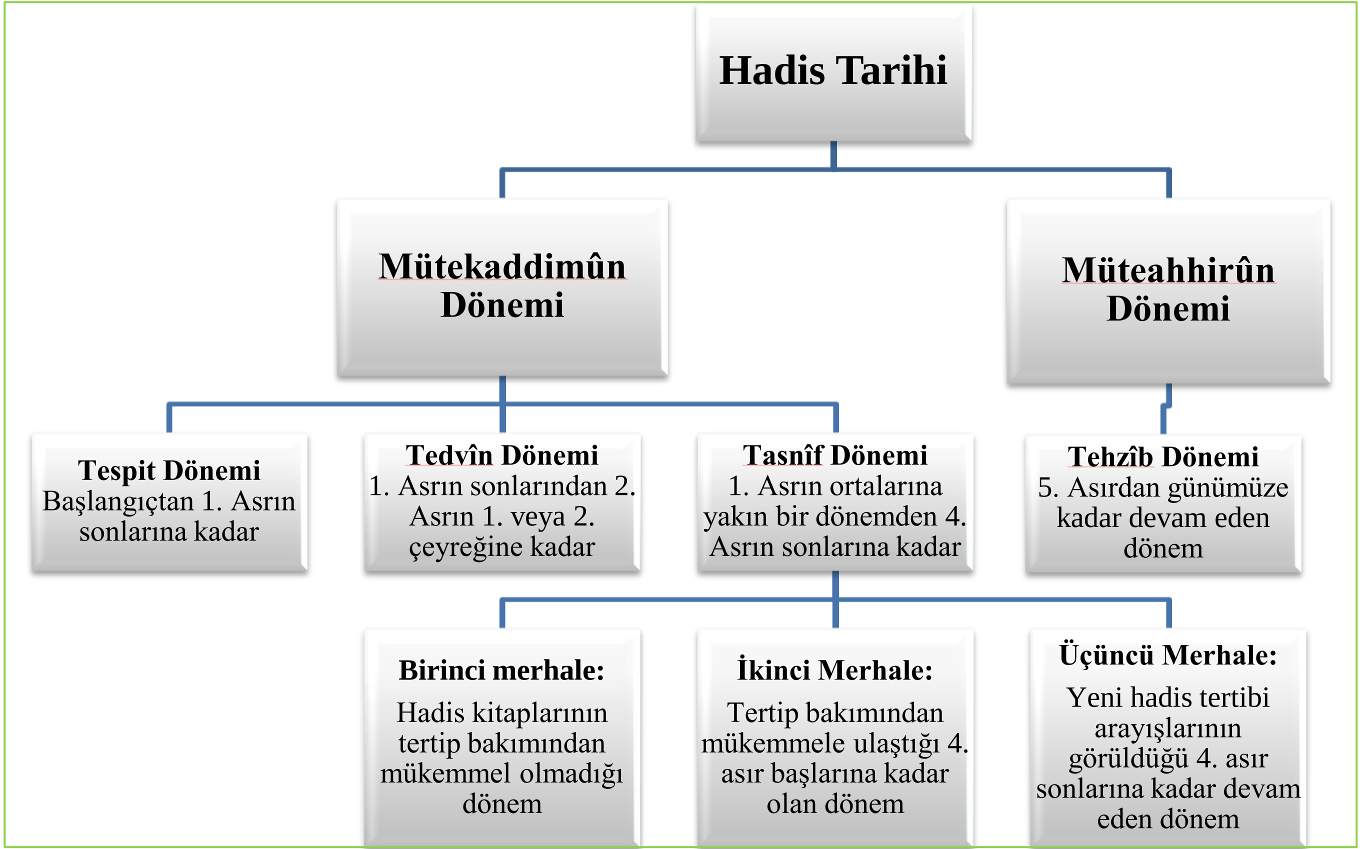
HADİSLERİN TASNİFİ VE TEMEL HADİS KİTAPLARI

TASNİF DÖNEMİ

Birinci ve İkinci Merhale

Sığâr-ı tâbiîn, Tebe-i Tâbiîn (Hicrî 110-220 arası) ve Etbâ-ı Tebe-i Tâbiîn

- **Tebe-i tâbiîn** veya **etbâ-ı tâbiîn**, Hz. Peygamber'e iman etmiş olarak tâbiînden birini gören ve Müslüman olarak ölen kimselere denilmektedir.

Tasnif Dönemindeki gelişmeler

- **Emeviler döneminde** kelâmî tartışmalar yaygınlaşmış Müslümanlar arasında devlet başkanlığı konusu, kader, irade, büyük günah, iman ve küfür kavramlarıyla ilgili tartışmalar yaşanmış ve bunun sonucunda **bazı şahıslar etrafında gruplaşmalar meydana gelmiştir.**
- Bu dönemde **"ulûmü'l evâil"** diye isimlendirilen felsefe, matematik, tıp ve kimya gibi ilimlerle ilgili eserlerin **Arapça'ya tercüme edilmeye,** böylece yabancı ilim ve kültür ürünleri İslâm toplumu içinde yayılmaya başlamıştır.
- Hicaz ve Irak başta olmak üzere İslâm ülkesinin birçok bölgesinde f**ıkhın büyük bir gelişme göstermesi,** müctehid hukukçuların farklı yorumlarına dayanan **muhtelif mezheplerin teşekkülüne yol açmıştır.**

- **Abbâsîler dönemi** kelâm ilminin de sistemleştiği, bazı **itikadî mezheplerin kurulup geliştiği,** bazılarının ise sönüp gittiği bir dönemdir.
- **Bağdat Mu'tezilesi** halifeler nezdinde itibar kazanmaya çalışarak kendi görüşlerini devletin resmî mezhebi haline getirmiş, **Halku'l-Kur'ân** meselesi neticesinde **mihne dönemi** başlamıştır.
- **Abbâsîler döneminde** Müslümanlar Helenestik, İran ve Hint kültürleriyle temasa geçmiş ve **antik dünyanın felsefî eserlerini Arapça'ya tercüme** etmeye başlamışlardır.

Tasnif Döneminin Birinci Merhalesi

- Tedvîn faaliyetinde bir araya toplanan hadislerden yararlanmak zordu. Bunların daha kullanışlı hale getirilmesi için râvîlerine ve konularına göre gruplandırılması gereği hissedildi. Bu faaliyet hadis tarihinde **Tasnîf dönemi** diye isimlendirilir. Bu ihtiyaç gereği, **gelişigüzel bir araya getirilen hadisler gruplandırılmaya başlandı.**
- **Tedvîn faaliyeti sürerken tasnif faaliyetleri de başlamıştır.** Tasnif faaliyetleri, tedvînin peşinden gelse de arada uzun bir zaman süreci yoktur. Hatta aynı dönemde yaşayan bazı âlimler hadisleri gelişigüzel yazarken bazıları tasnif ederek, gruplandırarak yazmıştır.
- Dolayısıyla **Tedvin ve tasnif faaliyetleri için kesin başlangıç ve bitiş tarihleri vermek mümkün değildir.**
- Ancak **tedvîn ve tasnîfin birbirine karıştırılması hadis tarihi konusunda yanlış kanaatlerin oluşmasına yol açmıştır. Müsteşrikler** tasnif sürecinin olgunluk dönemi eserlerini, hadislerin ilk defa derlendiği tedvin eserleri gibi algılayarak veya kasıtlı olarak öyle göstererek, hadislerin çok geç yazıya geçirildiğini savunmuşlardır. Tedvîn ve tasnîf iç içe süreçler olsa da **tedvînin başlangıcı kesinlikle tasniften öncedir.**

❖ **İlk hadis tasnifçilerinden** hicrî II**. asırda yaşayanların önde gelenleri** şunlardır:

- Zekeriya b. Zâide (ö. 147/764), **İbn Cüreyc** (ö. 150/767), **İbn İshak** (ö. 151/768), **Ma'mer b. Râşid** (ö. 152/753), Said b. Ebî Arûbe (ö. 156/773), Abdurrahman b. el-Muğîre (ö. 159/776), **Süfyân es-Sevrî** (ö. 161/778), Hammâd b. Seleme (ö. 167/783), **Mâlik b. Enes** (ö. 179/795), **Abdullah b. el-Mübarek** (ö. 181/797), **Vekî' b. el-Cerrâh** (ö. 196/812), **Abdurrahman b. Mehdî** (ö. 198/814), **Süfyan b. Uyeyne** (ö. 198/814).

Tasnifin Amaçları

- **Birinci amaç:** Tedvin döneminde asıl amaç, **hadislerin yok olmaktan ve kaybolmaktan korunmasıdır.**
- Tasnif döneminde de bu husus en temel amaç olmaya devam etmiştir. Bu nedenle hadisleri tasnif edenlerin çoğunluğu, sağlam çürük demeden bütün hadisleri kitaplarına almışlardır. Hadis kitabı yazanlar kitaplarına aldıkları hadisleri kendi görüşlerine göre eleyip sadece sağlam olanları alsalardı başka alimlerce sağlam sayılabilecek hadisler kaybolmuş olacaktı.
- Bu gerçeği görmeyenler muhaddislerin hadis tenkidinde gevşek davrandığı, her türlü hadisi kitaplarına aldıkları, geliştirdikleri tenkit yöntemlerinin yetersiz olduğu, hadis kitaplarına güvenilemeyeceği gibi hatalı sonuçlara varmaktadır.
- Müelliflerden çok azı hadisler hakkında kendi kanaatlerini belirtmiştir. Bu kitapların hedef kitlesi hadis uzmanları ve hadisleri tenkit edebilecek alimlerdir.
- Bu eserlerin içindeki hadisler tasnif döneminin olgunluk yıllarında yazılan klasik hadis kitaplarına alınmıştır.

- **İkinci amaç:** Derlenen hadislerin, düzenli, sistemli ve kolay kullanılır hale getirilmesidir.
- **Üçüncü amaç:** Hz. Peygamber'in **sünnetin**in Müslüman toplumunda **yaşayan bir gelenek olarak devamının sağlanması.** Hadisçiler, Müslümanları yabancı kültürlerin etkisinden koruma, sünnetten sapmaları önleme, diğer dini gruplara karşı kendi görüşlerini savunma gibi amaçlarla hadisleri sınıflandırmış ve sünnetin etkinliğini artırmayı amaçlamışlardır.

Yazılış Yöntemlerine Göre Kitaplar

❖ **Hadislerinin güvenirliliği açısından kitaplar**

➢ 1- Hadisleri yok olmaktan kurtarmak için **sağlam ve zayıf her türlü hadisi** sıhhat durumları hakkında hiçbir bilgi vermeden **bir araya getirenler.**

➢ 2- Sağlam ve sağlam olmayan hadisleri bir araya getirmekle **sıhhat durumu hakkında bilgi verenler**.

➢ 3- Kendi kanaatlerine göre sadece sağlam gördükleri hadisleri bir araya getirenler. Bu kitapların genel kitlesi Müslümanların geneli ile hadis tenkidinde uzman olmayan hadis dışı branşların alimleridir.

❖ **Yazılış yöntemlerine göre hadis kitabı türleri**

➢ 1- **Konularına göre düzenlenmiş olanlar**. Bunlara Arapça'da **Ale'lebvâb** kitaplar denir. *Ebvâb, bâb* kelimesinin çoğuludur.

- Ale'l-ebvâb ifadesi, konulara göre demektir.

➢ 2- **Râvîlerine göre düzenlenmiş olanlar.** Bunlara Arapça'da **Ale'r-ricâl** kitaplar denir. *Ricâl, racül* kelimesinin çoğuludur. Burada adamdan maksat hadis râvîleridir.

- Ale'r-ricâl ifadesi *râvîlere* göre demektir.

Konularına Göre Düzenlenmiş
Hadis Kitabı Türleri

1- Tek bir konudaki hadisleri toplayanlar

- **Birinci Merhalede Yazılanlar**

• Süfyân-ı Sevrî (ö. 161), *Kitâbu'l-ferâiz*

• Zâide b. Kudâme (ö. 161), *Kitâbu'l-menâkıb*

• İbrahim b. Tahmân (ö. 163), *Kitâbu'l-menâkıb, kitâbu'l-iydeyn*

• Abdullah b. Mübârek (ö. 181), *Kitâbu'l-cihâd, Kitâbu'l-birr ve's-sıla*

• İsmail b. Uleyye (ö. 198), *Kitâbu't-tahâre, kitâbu's-salât, kitâbu'ul-menâsik*

- **Üçüncü yüzyılda yazılanlar**

• Nu'aym b. Hammâd el-Mervezî (ö.228/842), *Kitâbü'l-Fiten,*

• Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), *Kitabü's-salât, Kitabü'l-eşribe, Ahkâmü'n- nisâ,*

• Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî (ö.279/892), *Kitabü'ş-şemâil,*

• Ebû Dâvud es-Sicistânî (ö.275/888) *Kitâbü'l-kader, Kitâbü a'lâmi'nnübüvve.*

2- Birden Çok Alt Konu Barındıran Tek Bir Ana Konuda Yazılmış Kitaplar

a. İmanla ilgili kitaplar

• Ebu Bekr b. Ebû Şeybe (ö.235/849),

• Ahmed b. Hanbel (ö.241/855),

• ed-Derâverdî (ö.243/857) ve başkalarının *Kitâbü'l-îmân* başlıklı eserleri vardır.

b. Ahlakla ilgili kitaplar

• **Buhârî**'nin *el-Edebü'l-müfred* isimli ahlâk hadislerini topladığı kitabı bu türün en güzel örneğidir.

• **İbn Ebü'd-Dünyâ** (ö.282/894), **Harâitî** (ö.327/938) ve Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (ö.360/971) *Mekârimü'l-ahlâk* isimli kitaplar yazmışlardır.

• İbn Ebû Şeybe'nin de *Kitabü'l-edeb* isimli bir kitabı vardır.

c. Tefsirle ilgili rivayetleri bir araya getiren kitaplar

• Tefsir ilmi henüz müstakil bir bilim dalı haline gelmeden önce bu ilmi, hadisçilerin Hz. Peygamber ve sahâbeden gelen Kur'an tefsiri ile ilgili rivayetleri derledikleri ***Kitâbü't-tefsîr***'ler temsil ediyordu.

• Bunlar, günümüzde **Rivâyet Tefsiri** denilen tefsir türünün temel kaynaklarını oluştururlar.

• Bu dönemde **Süfyân es-Sevrî**, Zâide b. Kudâme, İbrahim b. Tahmân, **Abdullah b. Mübârek**, İsmail b. Uleyye ve Muhammed b. Fudayl (ö. 195/810)'ın *Kitâbu't-tefsîr* adlı eserleri vardır.

d. Zühd kitapları

• Zühd kitaplarında dünyanın geçiciliğini vurgulayan, dünya hırsının zararlarını anlatan, ibadet, güzel ahlâk ve nefis terbiyesini teşvik eden hadisleri ve seleften gelen rivayetleri bir araya getirmek amaçlanmıştır.

- **Birinci Merhalede Yazılanlar**

- Bu dönemde Ebû Musa b. İbrahim (ö. 121/783), Zâide b. Kudâme, **Abdullah b. Mübârek** ve Vekî‘ b. el-Cerrâh (ö. 197/812)’ın *Kitâbu’z-zühd* başlıklı eserleri vardır.

e. Fedâil Kitapları

- Fedâil (fezâil) kitaplarında belli davranışların, şahısların, mekânların, zamanların faziletleri yani değerli oluşları ve üstünlükleri ile ilgili hadisler bir araya getirilir.
- Belirli zamanların faziletine dair **Nesaî**’nin (ö.303/915) *Kitâbü’l-cum’a*,
- Amellerin faziletlerine dair yine **Nesaî**’nin *Amelü’l-yevm ve’l-leyle*,
- Kur’an ve surelerin faziletlerine dair Muhammed b. Eyyûb el-Becelî’nin (ö.294/906) *Fedâilü’l-Kur’ân*,
- Sahâbenin faziletlerine dair **Ahmed b. Hanbel**’in (ö.241/855) ve Nesaî’nin *Fedâilü’s-sahâbe*’ adlı eserler vardır.

g. Meğâzî ve Siyer Kitapları

- Meğâzî, Hz. Peygamber’in savaşları, Sîret/Siyer ise, hayatı anlamına gelir. Bu konulardaki hadisleri toplayan kitaplar da aynı isimle anılır.
- Meğâzi ve siyer kitapları h. I. asrın sonlarına doğru yazılmaya başlanmıştır.
- Bu iki kitap türünden meğâzîler daha önce, siyerler ise daha sonra yazılmışlardır.

- **Birinci Merhalede Yazılanlar**

- **Urve b. Zübeyr** (ö. 94/712), Amir b. Şurahbil eş-Şa‘bî (ö. 103/721), **Zührî** (ö. 124/ 741), Musa b. Ukbe (ö. 141/758), **İbn İshak**, **Ma‘mer b. Râşid**, Mu‘temir b. Süleyman (ö. 187/802), **Vâkıdî** (ö. 207/822).

- **III. Asırda yazılanlar**

- İslam tarihinde yazılan siyer kitaplarından en meşhuru ve klasik olanı **İbn Hişam**’ın (ö.218/833) *Sîretü İbn Hişâm* ismiyle meşhur olan eseridir.

3- Tartışma ve Reddiyye Kitapları

- Hadisçiler belli konularda kendilerinden farklı görüşte olan Müslüman veya Gayr-i Müslim mezhep ve gruplara karşı reddiye ve tartışma kitapları da yazmışlardır.
- Buhârî (ö.256/869) Halku ef‘âli’l-ıbâd, Kitabü’l-kırâat halfe’l-imâm, Ref’u’l-yedeyn fi’s-salât,
- Ebu Bekr Ahmed b. Amr eş-Şeybânî (ö.287/900) Kitâbü’s-sünne fî ehâdîsi’s-sıfât,
- Ahmed b. Hanbel’in (ö.241/855) Kitâbü’r-redd ale’l-Cehmiyye.
- Ebû Saîd Osman b. Saîd ed-Dârimî’nin (ö.280/894) er-Redd ale’l-Cehmiyye, en-nakz ale’l-Merîsî.

4- Muvatta’lar

- Muvatta’, Üzerinde çokça yürünmüş yol anlamına gelmektedir. Muvatta’ türü eserler yaygın olarak uygulanagelen belli bölgenin hadislerini toplamayı amaçlarlar. **Merfu hadislerin yanında mevkuf ve maktu hadisler de içerirler.**

- Muvatta’ ismiyle çeşitli kitaplar yazılmış olsa da bunlardan **sadece İmam Malik’in** (ö. 179/795) ***Muvatta’ı*** **günümüze ulaşmış** ve meşhur olmuştur.

5- Sünenler

- Sünen, Arapça sünnet kelimesinin çoğuludur ve sünnetler anlamına gelir. Sünen kitaplarında **Ahkâm hadisleri** denilen, fıkhî içerikli **merfu hadisler** yer alır. Sahabe ve Tâbiûn’un söz, görüş ve uygulamalarına –istisnalar dışında- yer verilmez.
- En geniş taksime göre **beş ana başlık halinde özetlenir**: *İman, ibadetler, muâmelât (bireysel ve toplumsal ilişkiler), ukûbât (cezalar) ve edeb (ahlâk).*
- **Ahkâm hadisleri** dendiğinde ibadetler, *muâmelât ve ukûbât* konularındaki hadisler kastedilir. İmanı da ahkâm konularına sokanlar olmuştur.
- **Ahlâk konuları** ise daha çok *fedâil ve edeb* gibi başlıklar altında ele alınır.
- İmanı ahkâmdan ayıranlara göre **dînî konular: İman, ahkâm ve ahlâk** şeklinde **üçlü bir taksime** tabi tutulur.
- İmanı da ahkâm konularına sokanlara göre ise **din, ahkâm ve ahlâk/fedâil olmak üzere iki ana kısma ayrılır.**

Sünenlerle Fıkıh kitapları arasındaki fark

- **Sünenlerin konuları ile fıkıh kitaplarının konuları aynındır. Aradaki fark**, sünenlerde her konu başlığı altında hadisler yer alırken, fıkıh kitaplarında esas olarak fıkıh âlimlerinin görüşlerinin yer almasıdır. **Sünenler, hadislerle yazılmış fıkıh kitapları niteliğindedir.**

Sünenlerde ağırlıklı olarak bulunan konular

- Tahâret (temizlik),
- Salât (namaz),
- Zekât,
- Hacc,
- Savm/Sıyâm (oruç),
- Nikâh,
- Talâk (boşanma),
- Cihâd,
- Vasiyet,
- Ferâiz (miras),
- Harâc (vergi),
- Cenaze,
- Yemîn,
- Nezir,
- Büyû’ (alışveriş),
- Akdıye (mahkeme),
- Eşribe (içecekler),
- Et‘ime (yiyecekler),
- Edâhî/Udhıye (kurban),
- Tıbb (hastalıklar ve tedavileri),
- Libâs(giyecekler),
- Fiten (fitneler),
- Melâhim (savaşlar, kargaşalıklar),
- Hudûd (had Cezâları),
- Diyât (diyet cezaları),
- Sünnet,
- Edeb.

- Bazı sünenlerde bunlara ilave konular da bulunabilir. Bu konular **Kitâb** adı verilen ana başlıkları teşkil ederler. Bunların altında konuya göre değişik sayıda **Bâb** denen alt başlıklar bulunur.

Meşhur Sünen Kitapları

- **Birinci Merhalede yazılanlar**

- Bu dönemde Mekhûl eş-Şâmî (112/730), İbn Cüreyc, Said b. Ebû Arûbe (ö. 156/772), İbn Ebî Zi'b (ö. 159/775), İbrahim b. Tahmân, Hammâd b. Seleme (ö. 167), Abdullah b. el-Mübârek (ö. 181/797), İbn Ebî Zâide (ö. 183/799) Huşeym b. Beşîr (ö. 183) ve Muhammed b. Fudayl'ın (ö. 183/799) Sünen'leri vardır.

- **III. Asırda Yazılanlar**

- Hicrî üçüncü asırda ve sonrasında da çok sayıda sünen yazılmıştır. Bunlardan el-Kütübü's-Sitte'nin üçü, hicrî üçüncü yüzyılda yazılmış sünenlerdir. Bunların müellifleri,
- İbn Mâce diye meşhur olan Ebu Abdullah Muhammed b. Yezîd (ö.273/886),
- Ebû Dâvûd diye meşhur olan Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/888),
- Nesaî diye meşhur olan Ebû Abdürrahmân Ahmed b. Şuayb (ö.303/915)'dır.
- Bunlara Tirmizî diye meşhur olan Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ'nın (ö.279/892) el-Câmi'u's-sahîh isimli eseri de eklenerek dört sünen anlamına gelen es-Sünenü'l-Erbea ismi verilmiştir.
- Bazı âlimler dört sünen içine İbn Mâce'nin Sünen'i yerine Dârimî diye meşhur olan Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân'ın (ö.255/868) Sünen'ini koyarlar.
- Saîd b. Mansûr'un (ö.227/841) Sünen'i de bu dönemde yazılmış meşhur sünenlerdendir.

- **IV. Asırda Yazılanlar**

- Dârekutnî diye tanınan Ali b. Ömer'in (ö.385/995) Sünen'i ve
- Beyhakî diye meşhur olan Ebû Bekir Ahmed b. Huseyn'in (ö.458/1065) es-Sünenü'l-kübrâ isimli kitabı.

6- Musannefler

- **Birinci Merhalede Yazılanlar**

- Musannefler de sünenler gibi fıkhî hadisleri içerirler fakat onlarda mevkuf ve maktu hadisler de yer alır.
- Bu dönemde Hammad b. Seleme b. Dinar (ö. 167/783) ve Vekî' b. el-Cerrâh'ın Musannef isimli eseri olduğu bilinmektedir.

- **III. Asırda Yazılanlar**

- Abdurrezzâk ismiyle meşhur olan Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö.211/826) 'ın Musannef'i
- İbn Ebû Şeybe diye meşhur olan Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Kûfî'nin (ö.295/907) Musannef'i

7- Câmi'ler

- Bu eserler, bütün konulardaki hadisler bir araya getirildiğinden bu ismi almışlardır. Ş**u sekiz ana konuyu içerdikleri için câmi' diye adlandırılmışlardır.**
- İman, Ahkâm, Rikâk veya Zühd, Et'ime ve eşribe veya âdâb,
- Tefsîr, Târîh-Siyer-Cihâd, Menâkıb Fiten ve melâhim

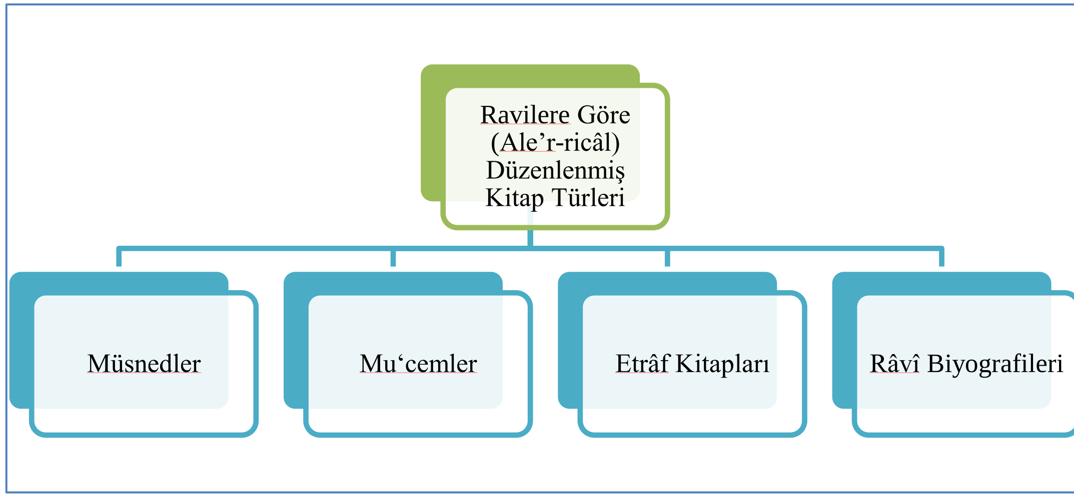
- **Birinci Merhalede Yazılanlar**

- Bu dönemde Câmi‘ türü eserler yazanlar şunlardır: **Ma‘mer b. Râşid**, Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Vehb (ö. 197/812), Süfyan b. Uyeyne (ö. 198/813).

- **Üçüncü Asırda Yazılanlar**

Bu asırda yazılan en meşhur üç kitap

- **Buhârî,** *el-Câmi‘u’s-sahîh*
- **Müslim,** *el-Câmi‘*, Tefsir bölümü eksik ve sistematik olmadığı için Müslim’in kitabını câmi‘ saymayan görüşler de vardır.
- **Tirmizî,** *el-Câmi‘*, Tirmizî’nin eserinin orijinal ismi *el-Câmi‘* olmakla birlikte Sünen’ler grubunda da zikredilir. Sünenler arasında saymak aşağı yukarı kurallaşmıştır. Ancak **muhtevası bakımından câmi‘ grubundandır.**

RAVİLERİNE GÖRE DÜZENLENMİŞ HADİS KİTABI TÜRLERİ

1- Müsnedler

- Müsned türü eserlerde **hadisler, hadisin ilk râvîsi olan sahâbîlere göre sıralanmaktadırlar.**
- Müsnedlerde **sahâbe ve tâbiûn sözleri yer almaz.** Sadece Peygamberimize ait hadisler bulunur.
- Müsned terimi hadis ilminde,
  - a) *İsnadı zikredilerek* **kesintisiz olarak Hz. Peygamber’e ulaşan hadis** ve
  - b) **Sahih hadis**, anlamlarında da kullanılmıştır.
  - c) Sahâbe dışındaki bir âlimin veya râvînin rivayetlerini toplayan eserlere de *müsned* denmiştir. Müsnedü Ebî Hanîfe ve Müsnedü’Şâfi‘î gibi.
- Tek bir sahabînin rivayetlerini toplayan müsnedler olduğu gibi, bir sahâbe grubunun veya bütün sahabîlerin hadislerini toplayan müsnedler de yazılmıştır.
- Kimi müsnedlerde sahabîler isimlerine göre alfabetik olarak sıralanırken, kiminde sahabîler Müslüman oluştaki kıdemlerine ve İslâm tarihindeki önemlerine göre, kimilerinde ise kabilelerine göre sıralanmıştır.

- Müsnedler genellikle hicrî üçüncü asır başlarından itibaren yazılmaya başlanmışlardır ve müelliflerinin ismiyle anılırlar. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i gibi.
- Hadis tarihinde yüz elli civarında müsned türü hadis kitabı yazılmıştır.

Meşhur Müsned Kitapları

- Abdullah b. el-Mübârek (ö.181/797)
- Ebu Bekr Abdullah b. Zübeyr b. Îsâ **el-Humeydî** (ö.219/834)
- Ebu'l-Hasen **Ali b. Ca'd** el-Cevherî (ö.230/844)
- İbn Ebî Şeybe (ö.235/867)
- İshak b. Râhûye (ö.238/852)
- Halîfe b. Hayyât (ö.240/854)
- **Ahmed b. Hanbel** (ö.241/855)
- **Abd b. Humeyd** (ö.249/863)
- Ahmed b. Amr el-Bezzâr (ö.292/904)
- **Ebû Ya'lâ** Ahmed b. Ali el-Mevsılî (ö.307/919)
- Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî (ö.307/919)
- Ebû Avâne Yakub b. İshak el-İsferâyînî (ö.316/928)
- Bunlar dışında henüz basılmamış müsnedler bulunmaktadır.
- Belli bir bölgeye mensup kişilerin müsnedlerine örnek olarak Süleyman b. Ahmed et-Taberânî'nin (ö.360/970-1) *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn* isimli Şamlı râvîlerin rivayetlerini topladığı eseri önemlidir.

2- Mu'cemler

- Mu'cem kelimesi Arapça'da **alfabetik** olarak sıralanmış anlamına gelir**. İki türlü kullanımı vardır:**
  - Bazı âlimler hadisleri **ilk râvîleri olan sahabîlere** göre ve **sahabîleri de kendi aralarında alfabetik** olarak sıralamak suretiyle gruplandırmışlardır. **Bu anlamıyla mu'cem ile müsned eş anlamlıdır.**
  - Bazı âlimler ise mu'cem ismini verdikleri eserlerinde h**adisleri hocalarının ismine göre gruplandırırlar.** Bu ikinci tür mucemler, *hocalar mu'cemi* anlamına gelen **mu'cemü'ş-şüyûh** diye isimlendirilirler.
- **Mu'cem terimi** bazı **biyografi kitaplarının başlığında** da kullanılmıştır. Bu eserler hadis kitabı değil, **râvîlerin hayatına dairdir**. Bunlara **ricâl mu'cemleri denir**. Ancak bu konuyla ilgileri yoktur.
- Hoca mu'cemlerinin amacı bir yandan râvîler arasındaki ilişkileri belgelemek, öbür yandan öğrencilerin hocalarına bir vefâ borcu olarak onların isimlerini ve rivayetlerini kayıt altına alarak, hatıralarının ve rivayetlerinin nesilden nesile aktarılarak unutulmamasını sağlamaktır.

Meşhur Mu‘cemler

- **1- Taberânî,** ***el-Mu‘cemü’l-kebîr*** **(Büyük Mu‘cem):**
- Bu Mu‘cemde **hadisler** isimleri **alfabetik** olarak sıralanan **sahâbîlere göre gruplandırılmıştır**.
- Bu eserin ismi Mu‘cem ise de yazılışı bakımından müsned diye isimlendirilen türle aynı olduğu görülür.
- Bu eserdeki hadis sayısı hakkında kaynaklarda yirmi beş bin ile altmış bin arasında farklı rakamlar verilmektedir. Bu sayı tekrarları da içerir.
- Ebû Hüreyre’nin rivayet ettiği hadislerin sayısı çok fazla olduğundan Taberânî onun hadislerini bu mu‘cemine almamış, onun hadislerini ayrı bir eserde müstakil olarak toplamıştır.
- el-Mu‘cemü’l-kebîr, **yirmi beş cilt halinde** Beyrut’ta basılmıştır. Eserin yazmasında bazı ciltler noksan olduğundan **bu baskı noksandır**.
- **2- el-Mu‘cemü’l-evsât (Orta Mu‘cem)**
- Taberânî bu eserinde **iki bin kadar hocasında**n almış olduğu 30 bin civarında hadisi **hocalarının isimlerine göre sıralar**. 1985 de Riyad’da 11 cilt olarak basılmıştır.
- **3- el-Mu‘cemü’s-sağîr (Küçük Mu‘cem)**
- Bin civarındaki hocasından birer hadis naklederek hazırladığı bu eserde 1198 hadis yer alır. Değişik baskıları yapılmıştır.

3- Etrâf Kitapları

- Etrâf, Arapça taraf kelimesinin çoğuludur. Taraf bir şeyin ucu, kenarı anlamına gelir.
- Etraf kitaplarında **hadislerin tamamı değil başından bir kısmı** yani ucu **verilip hadisin farklı isnadları** yani değişik rivayet kanalları **verilir**.
- **Genellikle sahâbe ismine göre tertip edilmişlerdir.** Hadis metinlerinin ilk harflerine göre alfabetik olarak yazılmış olanları da vardır.
- Bu kitapların **yazılış amacı hadislerin farklı kanallarının bir arada verilmesidir**.
- Etraf kitapları bir hadisin farklı kanallarını bulma, karşılaştırma ve eleştirme gibi uzmanlık gerektiren konularda hadis uzmanları için son derece yararlı çalışmalardır.

Ravi Biyografileri

- Hadis râvîlerinin hayat hikâyeleri, güvenilir olup olmadıklarına dair yazılan kitaplara ricâl kitapları denir.
- Bu konudaki kaynak ve temel kitaplar da Tasnif döneminde yazılmıştır. Fakat ricâl kitaplarının yazımı ileriki asırlarda da devam etmiştir.